

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské prezenční studium

2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pavla Karpíšková

Platónovo a Aristotelovo pojetí státu

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lukáš Novotný, Dr.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies

2009-2012

BACHELOR THESIS

Pavla Karpíšková

Plato's and Aristotle's conception of the state

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Lukáš Novotný, Dr.

Prohlášení

Prohlašuji,

že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Pavla Karpíšková

V Praze dne 15. 3. 2012

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Lukáši Novotnému, Dr. za cenné připomínky, odborné rady a podněty k zamyšlení během vypracování této bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá Platónovou koncepcí obce podanou v dílech Ústava a Zákony. Současně také rozebírá Aristotelův návrh obce zaznamenaný v dílech Politika 1, Politika 2. Závěrem jsou získané teoretické poznatky využity pro komparaci těchto dvou pojetí státu s akcentem na dobré a špatné formy vlády a stratifikaci společnosti.

Klíčové pojmy

Antické Řecko, Aristotelés, ideální stát, Platón, polis, stratifikace společnosti, vláda.

Annotation

This bachelor's thesis deals with Plato's idea of a municipality presented in the Republic and the Laws. At the same time, it analyses Aristotle's scheme of municipality contained in Politics 1, Politics 2. Theoretical observations obtained are then used for collation of these two conceptions of the state with the accent on the bad and good forms of government and the stratification of society.

Key words

Antique Greece, Aristotle, ideal municipality, Plato, polis, the stratification of society, rule.

OBSAH

ÚVOD	8
1. Antické Řecko a polis	11
1.1 Definice polis.....	11
1.2 Funkce polis.....	12
1.3 Formy polis.....	14
2. Stát v pojetí Platóna	18
2.1 Definice.....	18
2.2 Dobré a špatné formy vlády.....	19
2.3 Stratifikace společnosti.....	27
3. Stát v pojetí Aristotela	31
3.1 Definice	31
3.2 Dobré a špatné formy vlády	32
3.3 Stratifikace společnosti... ..	41
4. Komparace	44
4.1 Definice.....	44
4.2 Dobré a špatné formy vlády.....	45
4.3 Stratifikace společnosti.....	48
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	55

ÚVOD

Platón a Aristotelés vyrostli v podmínkách antického řeckého státu a každý svým způsobem řeckou polis kritizují. Jsou s ní nespokojeni, chtějí ji opravit a zdokonalit. Platón ze svého zásadně intelektuálního stanoviska a světa idejí, Aristotelés na základě shromážděného historického materiálu a reálné situace.

*„Aristotelés vyšel od člověka a ne od myšlenky.“*¹ Ke stanovení tématu bakalářské práce Platónovo a Aristotelovo pojetí státu bylo pro mne velkou inspirací zejména kontrast koncepcí státu Platóna a Aristotela, což podnítilo můj zájem o tuto problematiku.

Antické Řecko je pokládáno za kolébku evropského myšlení a jeho kulturní odkaz inspiruje lidstvo po celá staletí. Doba klasického Řecka zrodila jedny z největších myslitelů Platóna a Aristotela. Tehdejší podmínky daly vzniknout nejen významným filosofům, ale také ojedinělému společenskému výtvoru, řecké polis.

Tehdejší vývoj Řecka byl bouřlivý a nechal vzniknout mnoha systémům politického zřízení. Především pak demokracii, která ačkoli se od dnešní v mnohém lišila, její původní myšlenka se zrodila právě v řecké polis. Oba filosofové žili na území Řecka především v období, kdy vládla demokracie. I když měli v povědomí možnost rovnosti lidu, stěží mohli každému přiznat způsobilost zastávat politický úřad.

Některé řecké pojmy té doby jsou ve svém významu odlišné oproti obsahu, který jim určila dnešní doba. Pokud zveme tehdejší polis jako „obec“ nebo „stát“, ve všech případech není význam slova vystižen zcela přesně.

¹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 16.

Chceme-li sledovat vývoj filosofických názorů na stát a jeho funkci, připomeňme si, že nás od období antiky dělí několik tisíciletí.

Řecké antické myšlení de facto položilo pomyslné základní kameny nejen v oblasti filosofie, ale i politiky. Zabývalo se otázkami státních zřízení, problémem zneužití moci, rovnosti či svobody. Během četby a studia spisů, které nám zanechali Platón a jeho žák Aristotelés, můžeme být svědky počátků filosofických kořenů politologie.

Je nezbytné vzít v potaz historický kontext, ve kterém myslitelé svou politickou filosofií zapisovali. Politické, ekonomické i společenské vlivy, v různých obdobích na různých místech, nejen ovlivňují způsob myšlení, ale určují způsob, jímž se lidstvo organizuje.

První kapitola této práce Antické Řecko a polis se zabývá definicí, formami městských států a dále pak jejich funkcemi.

Ve druhé a třetí kapitole jsou koncepce států Platóna a Aristotela podrobeny rozboru s akcentem na dobré a špatné formy vlády a stratifikaci společnosti. Analýza je provedena v rámci ústředních děl Platóna (Ústava, Zákony) a Aristotela (Politika1, Politika2).

Tato práce hovoří o dvou návrzích Platónova ideálního státu. O „obci první“ definované v Politeie (Ústavě) a „obci druhé“, o které pojednává ve spise Zákony. Důvodem proč tomu tak je, jest vývoj myslitelových politických názorů. Pokud má práce dojít ke srovnání návrhů obcí Platonových a Aristotelových, bylo by nevhodné opomenout koncept „obce druhé“, neboť zde dochází k zásadním změnám, při nichž se filosofovy ústřední myšlenky posouvají od neuskutečnitelného ideálu ke skutečnosti. Pokud bychom porovnávali představu státu Aristotelovu pouze s Platónovou „první obcí“ dopustili bychom se velkého zkreslení.

Čtvrtá závěrečná kapitola s názvem Komparace na základě předchozí analýzy obou pojetí států, rozebírá rozdíly a podobnosti zkoumané problematiky se zaměřením na špatné a dobré formy vlády a rozvrstvení společnosti.

Cílem této práce je obě díla porovnat a nalézt nejen odlišnosti, ale i společné znaky Platónovi a Aristotelovi koncepcí státu.

S přihlédnutím k historicko-politické situaci se práce snaží ukázat základní principy, východiska, metody a závěry, ke kterým oba filosofové dospěli, a také se zamyslet nad významem jejich teoretického výkladu pro dnešní dobu.

Práce aplikuje metody analytické a historicko-srovnávací.

1. ANTICKÉ ŘECKO A POLIS

1.1 Definice polis

Vznik polis můžeme datovat do období na přelomu 8. a 7. století, kdy po pádu Mykén na řeckém území, hlavně v oblasti Egejského moře, postupně vznikalo asi 150 městských států, které se prosadily na úkor tradičního království. Mezi nimi byly i Athény, kde žili a vyučovali největší myslitelé starověku: Platón (427-347 př. Kr.) a Aristotelés (384-322 př. Kr.).²

Řekové nazývali stát „polis“, což překládáme nejčastěji slovy „obec“ či „městský stát“. Dnes užíváme jako synonymum k polis pojem stát, slovo, které vzniklo zkrácením z latinského „status politicus“, politický stav. „*Polis znamenala někdy víc a někdy méně než náš stát.*“³ Ve většině případů není pojem polis zcela výstižně popsán, nebyla státem, který by se omezoval na jedno město, a obcí byla jen ve zvláštním pojetí. Je třeba si uvědomit, že stát v dnešním slova smyslu znamená celek mnohem větší a složitější.⁴

Polis můžeme definovat jako systém nezávislého vykonávání pravomoci nad určitým územím. Polis neměla běžně tolik obyvatel, aby většina občanů neznala ty, kteří zastávali úřady. Její ekonomický život znamenal zpravidla obchod se sousedy; opíral se o více či méně rozlehlá území, a to jak v blízkém, tak ve vzdáleném okolí. Polis byla obklopena jinými městskými státy, jejichž občané hovořili totožným jazykem. Soupeřila otevřeně se svými sousedy o území a o ekonomické výhody. Její instituce byly objektem nejen

² TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. 1 vyd. Praha: Orbis, 1963. s. 154.

³ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1.vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0403-7. s. 152.

⁴ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 7.

pozorování, ale i kritiky a napodobování, třebaže jen ve vzdálenosti okolo třiceti kilometrů.⁵

1. 2. Funkce polis

Dle Platóna lidé polis potřebovali k uspokojení základních materiálních potřeb, jako jsou potřeby potravy, obydlí, oděvu atd. Vychází z teorie, že byli obdařeni odlišnými schopnostmi k vykonávání různých typů prací a proto potřebují jeden druhého.⁶ Jeho žák, Aristotelés, přidal polis další funkci. Popsal ji jako místo stvořené pro dokonalý a soběstačný život. Obec je dle něho útvarem přirozeným, vznikla sice k účelu zachování života, ale trvá za účelem dobrého a spravedlivého žití. Tudíž v jeho pojetí zastává funkci mravní a výchovnou.⁷

Polis zprvu znamenala jen označení pro sídliště, ale časem nabyla ojedinělého významu právního. Stala se místem, kde občané určitého území měli možnost vykonávat svá práva a zúčastňovat se vládních úkolů.

Polis v jejím nejširším pojetí zahrnovala příslušníky různého postavení, a to nejen občany, ale i neobčany, včetně otroků. Z rozhodovacích procesů obyvatelstva nebyli vyloučeni jen otroci, ale i ženy a cizinci, kteří nebyly považováni za občany. Můžeme zde spatřit funkci opresivní, jakou byla například instituce otroctví, ve které byli otroci utlačováni a omezováni na svobodě. Otroci byli pojímáni jako majetek svého pána, žili a pracovali pro něho a nedostávalo se jim žádného práva rozhodovat o svém životě. Athénská žena té doby byla vůči muži v podřízeném postavení a nepodílela se na

⁵ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 105

⁶ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 31.

⁷ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 33.

politických rozhodnutích; nemohla svobodně právně jednat. Na druhou stranu jí zbyla alespoň osobní svoboda.⁸

Polis měla určité zemědělsky spravované území, jehož rozloha většinou nepřesahovala velikost dnešního okresu. Své snahy vedla k zajištění ekonomické soběstačnosti, aby byla co nejméně závislá na jiných státech. Postupem času se její vnitřní trh vyvinul a nakonec stanovila zásadu přímé účasti svobodných občanů na správě obce. Městský stát měl pro řeckého občana zásadní význam. Občan byl určen ústavou (politeiou), která řídila politický život dané obce a určovala její politické zřízení.⁹

Občanův podíl na veřejném životě byl velice intenzivní, zvláště tam, kde se prosazovala a převládala demokracie. Tak tomu bylo v Athénách za vlády Perikla. Občanská práva byla značná, ale velké byly také povinnosti vůči státu, které se nevztahovaly jen na odvádění daní či vojenskou službu. Určité obecní povinnosti vyžadovaly, aby se člověk svému státu dostatečně věnoval. Prostřednictvím polis mohl řecký člověk žít ve společenství, kde měl možnost disponovat určitou politickou mocí, ale zároveň měl povinnost vykonávat svoji politickou službu. Kdo se vzdal činnosti pro polis nebo se jí nezúčastnil z důvodu tělesné či duševní vady, byl pokládán za méněcenného občana (řecky idióta).¹⁰

Městský stát primárně zajišťoval funkci obrannou a ochranou. Ochrana proti vnějším katastrofám je druh životní potřeby, již si menší společnost nedokáže zabezpečit. Každý plnoprávný občan Athén byl v případě války nebo ohrožení ústavy povinen nastoupit jako voják. Účast na obraně byla ve

⁸ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6. s. 108-109.

⁹ ABRAHAMOVÁ, J., BABIČKA, V. et. al. *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 1.vyd. VI. svazek [politeia]. Praha: Diderot, 1999. P-R. ISBN 80-902555-8-2. s. 170.

¹⁰ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. 1 vyd. Praha: Orbis, 1963. s. 153.

zlaté éře řecké polis definičním znakem občanství jako takového. Ve válce bojoval Řek nikoli za vládce, ale za svou vlast.¹¹

Rozvoj svobodné řecké polis také podmínil specifičnost a novost celé antické řecké kultury (občanství, školství, filozofie, umění atd.), a naplnil tak funkci civilizační. Byla státem a plnila všechny své funkce, přestože staří Řekové je za své doby přesně neformulovali.¹²

1.3 Formy polis

Politický život v antickém Řecku se po staletí mnohotvárně a často i bouřlivě rozvíjel. Přispěly k tomu dvě důležité skutečnosti. Celé Řecko bylo roztroušeno do mnoha samostatných společenství. Od mykénské kultury (16-12. stol. př. Kr.) po mnoho dalších staletí existovaly kmenové celky, kterým vládli zvolení králové, vykonávající funkci jak vládce, tak kněze. Postupem času vznikla kmenová aristokracie. Další událostí, jež ovlivnila politický vývoj Řecka, byl hospodářský vzestup, k němuž došlo ve více městech, která se proměnila v městské státy (poleis, j.č. polis). V nich obecně moc králů slábla a vládu přejala zprvu aristokracie a poté bohatí občané zavedli timokracii, vládu zámožných.¹³

Když Aristotelés studoval a analyzoval materiály ke své *Politice*, byl udiven zjištěním, že v Řecku je 158 různých státních ústav. Pravděpodobně jich bylo o mnoho více, už jen proto, že ani po filosofově smrti se politický život nezastavil. Řecko bylo rozděleno na více než sto městských států, jejichž počet se v průběhu staletí měnil stejně jako jejich politická zřízení. V některých obcích vládly vrstvy aristokratů nebo majetných občanů (aristokratia nebo oligarchia, vláda malého počtu lidí). V jiných se nejčastěji cestou násilí a za podpory nižší vrstvy k moci dostali tyrani, kteří vedli samovládu (tyrannis).

¹¹ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1963. s. 156.

¹² ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0403-7. s. 153.

¹³ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 7-8.

Nejčastěji po vládě tyrannis dávalo obyvatelstvo přednost demokratickému zřízení. Zaznamenáváme formy politického uspořádání obcí, jako jsou monarchie, oligarchie i demokracie, a to v mnoha nejrozličnějších podobách. Často se na řízení polis podílelo více různých společenských vrstev, proto můžeme hovořit o smíšených ústavách.¹⁴

V 7. a 6. stol. př. Kr. se setkáváme s významným zákonodárcem Solónem, který stanovil nové zásady rozdělení politické moci a tím vytvořil ústavu, která dala politickému zřízení Athén pevnou formu. Zavedl obsazování úřadů losem, novou demokratickou radu a instituce známé z období rozvinuté demokracie jako porotní soudy. Solónovy reformy přinesly zákonné uznání osobních práv a soukromého vlastnictví a také posílily postavení středního stavu i menších vlastníků.¹⁵

Některé městské státy měly formu kmenového seskupení, ve kterém měly příbuzenské vztahy stejnou váhu jako vztahy právní. Šlo o skupiny pokrevně stejných jedinců, kteří se vyznačovali společným vlastnictvím pozemků a rodovým dědickým právem. Vládnoucí rodiny mezi sebou sváděly konkurenční boj a prosazovaly pouze své zájmy. Tato aristokratická kultura se rozšířila po celém Řecku.¹⁶

Po Solónově odchodu z politického života, propukly boje mezi aristokraty a chudými občany. Rozpory přinesly bídu a prostý člověk neměl na dané poměry žádný vliv. Po dlouhých bojích ovládl Athény Peisistratos, kterému se podařilo udržet vládu v podobě tyranidy. Město v té době vzkvétalo, avšak ne ve prospěch občanů, ale ve prospěch vládce. Athénané již nemohli politický prostor, jež jim Solón otevřel, naplnit politikou, která by

¹⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0403-7. s. 154.

¹⁵ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 10.

¹⁶ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6. s. 21.

sledovala zájmy obce. Roku 510 př. Kr. se podařilo athénským stoupencům demokracie odstranit tyranidu.¹⁷

Demokratické zřízení i politická moc Athén nejvíce kvetla za doby 461-429 př. Kr., kdy vládl slavný Periklés. Zřídil reformy, které umožnily občanům více se podílet na správě obce. Podařilo se mu vytvořit klasickou formu řecké demokracie, kde vládla část privilegovaného lidu, tedy těch, kteří byly považováni za občany. Nebyla tudíž „demokracií pro všechny“. V porovnání od novodobých demokracií se zastupitelským systémem, byla řecká demokracie přímá. Občané se osobně zúčastňovali lidového sněmu, jenž byl nejvyšším orgánem moci.¹⁸

Koncem třicátých let 4. stol. př. Kr. Došlo ke střetu dvou absolutně odlišných politických koncepcí Sparty a Athén. Sparta podporovala oligarchické režimy a nechválila demokracii, a proto rozkvět athénské říše spatřovala jako nebezpečný pro své snahy; rozhodla se ho ukončit násilně, bojem. Peloponéská válka probíhala dlouho se střídavými úspěchy obou zneprátelených stran. Po Perikleově smrti vypukly v Athénách boje mezi demokraty a stoupenci oligarchie. Demokratická strana byla čím dál více oslabována tím, že se do čela politického života dostávali méně schopní nebo nespolehliví politici, kteří si slibováním radikálních změn chtěli získat voliče.¹⁹

Když roku 404 př. Kr. Sparta porazila Athény, padla athénská radikální demokracie. Následně se udál ústavní převrat, kdy byla v Athénách nastolena nová oligarchická vláda – „vláda třiceti tyranů“, kterou zve Platón „hrůzovládou“. Po pádu vlády třiceti došlo k obnovení demokratického zřízení. V roce 403 př. Kr. se podařilo athénským demokratům znovu zavést Perikleovu ústavu a to s mnoha úpravami, jako byl například zákon, že počet občanů nesmí překročit stanovenou mez. Zmíněným nařízením chtěli zmenšit

¹⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0403-7. s. 170, 174.

¹⁸ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6. s. 239.

¹⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 11-14.

podíl širokých lidových vrstev na řízení státu. V tomto období pak platila demokratická ústava po celé další dějiny Athén. Osudy athénské demokracie, její vzestup, krize a úpadek se staly cennými podněty pro utváření prvních teorií o státu.²⁰

²⁰ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 7.

2. STÁT V POJETÍ PLATÓNA

2.1 Definice

Platón vychází z teorie, že stát je věcí danou, stvořila ho naše potřeba, která pramení z rozdílnosti vloh jednotlivých lidí. Člověk si sám nedokáže zajistit vše, co potřebuje. Není žádný jiný důvod, který by nás vedl k založení obce, než ten, že nikdo z nás není plně soběstačný. Obec nám umožňuje si práci výhodně rozdělit a získat tak vše, co je pro život nutné.²¹

K rozdílnosti vloh je také nutno přihlížet, při udělování funkce vlády. Vládnout mohou jen ti, kteří byli obdařeni odbornými a mravními předpoklady pro vládu nad obcí. Za nutné podmínky zabezpečení státu pokládá občanskou jednomyslnost, kdy se všichni budou řídit totožnými rozumnými zásadami pro blaho obce.²²

Platón dělí společenství obce podle jejich vloh do tří stavů. Správy státu se ujme stav nejvyšší, sofisté, protože jen oni mají schopnost se plně řídit rozumem. Budou vykonávat vládu „královskou“ a zaručí tak, že veškeré rozhodování se bude dít ve prospěch polis. Druhý zmíněný stav bude tvořen strážci, bojovníky, stvořených pro ochranu obce. O posledním třetím stavu hovoří jako o občanech, jenž zajistí výrobu hmotných statků. Důraz je kladen na mravní výchovu prvních dvou vrstev. Platón je přesvědčen, že důsledná výchova zajistí, aby lidé zodpovědně vykonávali svůj úkol v rámci dobra obce.²³

Později ve svém druhém spise *Zákony* (Nomoi), předloží Platón druhý projekt své spravedlivé obce. Obec bude tvořena z neměnných několika tisíc

²¹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 22.

²² PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 31.

²³ HARE, R. M., BARNES, J., CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0363-3. s. 77.

rodin vlastnicích půdu, která jim bude stejnou měrou rozdělena. Občané budou rozděleni do čtyř tříd, dle majetku, jehož hranice bude omezena. Obsazování úřadů se bude dít z hlediska kritérií majetku i osobních schopností uchazečů. Existovat by měly dva nejvyšší politické úřady, do kterých budou voleni podle zvláštního řádu konkrétní členové. Platón zde vydává řadu ustanovení v podobě zákonů (např. o výchově, soudech aj.), jak již název spisu (Zákony) napovídá.²⁴

2.2 Dobré a špatné formy vlády

Na počátek své rozpravy o ideální obci, si myslitel klade otázku: „Co je to spravedlnost?“ a snaží se na ni odpovědět. Na základě úvahy o řádném žití pak navrhuje, jak má být společnost organizována. Stát a spravedlnost se Platónovi kryjí, dle něho má být ideální obec vtělením spravedlnosti.²⁵

Odmítá názor, že spravedlnost je „zájmem nejsilnějších“, jejichž práva jsou ve skutečnosti mocí. Zájem nejsilnějších se mění v čase a podle místa, zatímco spravedlnost je vždy totožná. Pojem spravedlnost není možné přesně definovat, dle Platóna bychom však mohli říci, že jde o lidskou vlastnost, která spočívá v harmonii duše. V rámci filosofova ideálního státu je spravedlností dělat a mít, co člověku přísluší. Což lze vyložit tak, že každému se dostane odpovídající hodnoty z vyprodukované práce a také bude vykonávat činnost, pro kterou je z hlediska individuálních schopností způsobilý.²⁶

Protože mravní chování členů obce může ovlivnit hodnoty fungování polis jako celku, je nutno zahrnout do politické teorie Platóna i tuto oblast. Nejlépe, když necháme promluvit samotného filosofa, který píše: „*Každý náleží celku.*“²⁷ Povinností všech členů společnosti je omezit svou svobodnou

²⁴ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 22-23.

²⁵ BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava*. 1.vyd. Praha: Pavel Dobrovský–Beta, 2007. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 73.

²⁶ DURANT, Will. *Příběh filozofie*. 6.vyd. Praha: Pragma, 1961. ISBN 80-7205-983-1. s. 37.

²⁷ GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 48.

vůli po svobodném jednání, a učinit tak pro zachování dobra a spravedlnosti nejvyšší složky, státu. Veškeré konání i správa obce by se mělo dít z podstaty spravedlnosti. A to tím způsobem, že nižší složky, což jsou občané, se podřizují složce vyšší, státu.

Své poznání o spravedlnosti chce využít k výchově spoluobčanů a k účasti na správě obce. Platón vnímá spravedlnost jako efektivní koordinaci svého státu, které chce dosáhnout dvěma způsoby. Jednak prostřednictvím výchovy jednotlivých členů, dále pak přísným dohledem nad jejich konáním. Za ideál považuje důslednou kolektivní a veřejnou výchovu a staví se proti výchově jen nadaných jedinců.²⁸

Nyní přejdeme k těm „nejlepším a nejmoudřejším“, kteří budou v Platónově státu vykonávat vládu. Je nutné ujasnit si, koho lze nazývat pojmem vládce, neboť není to věc jednoduchá, má-li řídit stát. Připomeňme si Platónův výrok: „*Vládce musí umět myslet, aby mohl vládnout.*“²⁹ Vládce má být sofistou, který svou přirozeností touží po moudrosti a poznání jsoucna. Pravdu musí milovat a nikdy se nedobrovolně uchýlit k nepravdě a lžím. Pokud vládcové nařídí nějaké opatření slovem a lid neuposlechne, pak mají pravomoc trestat odnětím občanských práv, pokutami a dokonce i smrtí. Strážce státu je třeba vzdělávat a prohlubovat jejich vědění o světě. Za tímto účelem myslitel hovoří o speciálním vzdělání, kterým musí filosofové projít, aby se stali „dokonalými“. Platónovi vládcí budou natolik moudří, že nebudou chtít vládnout ani pro peníze ani pro čest. Sami pochopí, že je nutné, aby se ujali této funkce, jelikož není lepších lidí, než jsou oni sami.³⁰

Třídí-li se zřízení státu podle toho, kdo je v čele státu, u Platóna jde o kombinaci aristokracie a oligarchie. Je aristokracií, vládou nejlepších, v původním slova smyslu. Platón považuje za ty „nejlepší“ třídu vzdělaných filosofů, kteří nejlépe znají jsoucno a vědí, co je správné a spravedlivé.

²⁸ PLATÓN. *Ústava*. 2.vyd. Praha: Oikymen, 1996. ISBN 80-86005-28-3. s. 31.

²⁹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikymen, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 13.

³⁰ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikymen, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 234, 237.

V dnešní době jsme aristokracii začali považovat za dědičnou záležitost, proto připomeňme, že Platónova aristokracie k tomuto druhu vlády nepatří. Zde není kast ani dědičných zákonů na posty či privilegia. Neexistuje omezení, že by se v chudobě nemohl zrodit talent. Syn vládce začíná na stejné úrovni a mělo by se mu dostat stejného zacházení i možností jako synovi občana nemajetného.³¹

Spravedlnost a pořádek ve své obci chce Platón zajistit prostřednictvím „neomylných“ filosofů, kteří budou vést a řídit stát. Ti by měli zpočátku být vládci a zákonodárci v jedné osobě, oprávnění vykonávat neomezenou moc. Později (ve spise Zákony) se Platónova myšlenka posouvá k reálnějšímu pojetí. Hovoří zde o potřebě platné smlouvy, které se společenství politeii bude muset držet a respektovat ji. Zákony budou nejúčinnějším opatřením proti beztrestnému páchání křivdy a budou tak zajišťovat spravedlnost v obci. Platón vypovídá, že: „*Nikdo není spravedlivý dobrovolně, nýbrž z přinucení.*“³² K citovanému výroku můžeme uvést praktický příklad dvou lidí. Člověku spravedlivému a nespravedlivému je dána volnost takového rozsahu, aby mohl dělat, co by chtěl. Zjistnost by oba hnala ke stejnému cíli. Platón mluví o zjištěném chování jako přirozeném pro každého, spravedlivého i nespravedlivého. Protože kdekoliv se kdo cítí dosti silný činit bezpráví, pak činí bezpráví. Aby se tomuto předešlo, je třeba platných zákazů pro jednotlivé stavy obce.³³

Platón shledá nutnost, že k ústavě patří dvě podstatné věci, a to zákony a úřady. „*Nejsou správné ty zákony, které nejsou dány pro společné blaho obce.*“³⁴ uvádí Platón. Zákonodárce má všechny své příkazy a ustanovení směřovat k dobrům, jako je moudrost, rozumnost, statečnost, spravedlnost, svoboda a družnost.³⁵

³¹ GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 31.

³² PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 82.

³³ BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava*. 1.vyd. Praha: Pavel Dobrovský–Beta, 2007. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 51.

³⁴ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 104.

³⁵ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-16-82. s. 16,82.

Prvotně Platón stanovuje podobu svého „ideální státu“ takto: „Obec, která má být vrcholem dokonalého zřízení, měla by mít: „společné ženy, společné děti i veškerou výchovu, rovněž tak společné činnosti ve válce i v míru, a králi aby byli ti z nich, kteří se osvědčili nejlepšími ve filosofii i nejschopnějšími k válce.“³⁶

Platón zmiňuje přísloví: „Přátelům všechno společné“. Aby svého teoretického ideálu dosáhl, odstranil možnost soukromého majetku, doporučil zrušit rodinu a vyslovil se pro společné vlastnictví. Jeden z důvodů, který Platóna vedl k zrušení možnosti vlastnit jakýkoliv majetek, byla tíživá obava z toho, že soukromé vlastnictví zkazí dobrou povahu lidskou a postupně i celou obec, proto kritizoval demokracii a její bezbřehou svobodu. Platón je zastáncem názoru, že přílišná hojnost statků i peněz v soukromém životě způsobuje nepřátelství a rozbroje. Nikdo se nesmí stát v jeho ideální obci výdělkářem a prospěchářem. Platón hovoří o bohatství a chudobě jako o dvou nebezpečných faktorech pro obec. Neboť jedno způsobuje požívačnost, zahálku a nezdravé novotářství, pak druhé vede k úpadku práce.³⁷

Úplné odstranění soukromého vlastnictví požadoval Platón pouze z počátku. V rámci svého „lidštějšího“ návrhu obce (popsané v Zákonech), hovoří o možnosti držení majetku do určité nezbytné míry. Platón se zde oddaluje od de facto „komunistických principů“ své prvotní ústavy a každému příslušníku státu přiznává manželku, rodinu a soukromé vlastnictví, alespoň do té míry, která je potřebná pro utvoření domácnosti. Platón zároveň vydává občanům mnohá nařízení, například, musí se starat o svá soukromá obydlí, aby co nejdéle vydržela. Je stanoven zákaz přesahování soukromého majetku do obecního.³⁸

³⁶ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikymen, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 304.

³⁷ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikymen, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 157.

³⁸ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 103.

Platón zde upouští od neuskutečnitelných, tvrdých ideálů své Ústavy a vrací se k reálnějším představám a možnostem. Navrhovanou obec by mělo tvořit několik tisíc rodin, vlastnicích spravedlivě rozdělenou půdu. Občané by byli rozděleni podle majetku do čtyř tříd, jehož růst by se toleroval do dané hranice. Dle majetku i osobních vlastností by se uchazeči rozdělovali do funkcí v úřadech. V obci by existovaly dvě nejvyšší politické instituce, do kterých by dle speciálního řádu byli voleni jejich členové. Instituce první by byl sbor sedmadvaceti „strážců zákona“ a rada o třistašedesáti členech, každý měsíc by úřadovala jiná část rady. Do jiných úřadů by byli lidé vybíráni losem. Platón zde navrhoval řadu ustanovení v podobě zákonů, což se oproti jeho prvotní koncepci obce liší, zde by se dalo říci, že zákonů nebylo.³⁹

Můžeme hovořit o dvou typech Platónových obcí. „Obec první“ o níž pojednává v Ústavě (Politeie) a „obci druhé“ popsané v Zákonech. Filosofovy ústřední myšlenky „druhé obce“ se posouvají od spravedlnosti ke skutečnosti, ve srovnání s jeho „prvotní ideální obcí.“ Sám Platón postupem času shledal ideály své „první obce“ za neuskutečnitelné. Pochopil, že nelze tuto ústavu sloučit s lidskou společností.⁴⁰

Konečnou nejlepší ústavu shledává v propojení monarchie a demokracie, takovou, která by umožňovala vládu rozumu, svobody a přátelství občanů. Občany by bylo třeba získat dobrovolným způsobem na základě přesvědčování, nikoli na základě „nátlaku“. O monarchii hovoří tak, že se vyznačuje největší samovládou a oproti tomu demokracie větší svobodou. Vystihne-li se v obou jakási správná míra samovlády a svobodářství, pak se projeví dobrý stav obce. Nesmí se však zřízení dostat do krajnosti, kdy jsou jedni poddaní a druzí v pravém opaku. „*Byl to špatný život, jakým žijí většinou synové boháčů, neboť z této výchovy nikdy nevzejde muž, který by vynikal v dobrosti.*“⁴¹ Velké bohatství není pozitivním prvkem pro obec, neboť lidi

³⁹ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 23.

⁴⁰ GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 45.

⁴¹ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 84.

odvrací od vytyčených hodnot dobra, spravedlnosti a rozumnosti. Platón i přesto, že dříve zákony nezaváděl, zjistil, že jsou pro řízení společnosti potřebné. Zpočátku viděl své „neomylné filosofy“, jako vládce státu a jakési „diktátory“. Později si uvědomil, že by nikdo neměl stát nad zákonem. Možná i ze strachu z tyranie nakonec uznal zákony potřebnými. Upustil od neuskutečnitelného ideálu spravedlnosti a snažil se, aby politika směřovala cestou dobra. Prostřednictvím právních předpisů chtěl zajistit občanům svobodnější a spravedlivější život. Zajistit jim svobody aby se měli možnost podílet na běhu státu.⁴²

V „obci druhé“ již není rozdělení úkolů podobné funkcím duše, není tu ani vládnoucí třídy filosofů, vychované speciální procedurou. Je zde pouze „sbor nočního shromáždění“. Dříve Platón dbal zejména o ideu spravedlnosti, nyní o směrnicí dobra. Uskutečnění druhé ústavy není podníceno výchovou, nýbrž mocí. Pouze schopný vládce by mohl provést potřebné reformy. Platón rozlišuje čtyři druhy zřízení obce. Teokracii, oligarchii, demokracii a tyranidu, které pokládal za „obce pochybné“ a rozebírá prohršky těchto čtyř ústav. Jak popisuje sám myslitel: „Konečně však jsem usoudil o všech nynějších obcích, že všechny mají špatné zřízení...“⁴³ Platón neuznával ústavy zavedené za jeho doby, shledával v nich četné nedokonalosti. Tehdejší zřízení analyzoval a na základě svých rozborů a snaze vyvarovat se chyb, se pokusil určit svou „nejlepší“ ústavu. Platón chápe ústavy, jako výtvary různých lidských povah, proto k jednotlivým typům ústav, přiřazuje i „duše lidské“.⁴⁴

O timokratickém člověku hovoří jako o vznětlivém a ctižádostivém, který prahne po slávě a úctě a není dokonale vzdělán. Úřady sice respektuje, ale svou vládu zakládá na válečných silách a činech. Platón neuznává tento typ vládce, jelikož mu chybí ctnostný rozum a prahne po bohatství. Dle Platóna se pak často z teokratického člověka stává oligarcha. K oligarchii Platón

⁴² ROBINSON, D., GROVES, J. *Platón*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-639-X. s. 124.

⁴³ PLATÓN. *Ústava*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-28-3. s. 7.

⁴⁴ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 304.

vypovídá: „...nesmí míti podílu ve vládě, kdokoliv by neměl majetek do stanovené výše.“⁴⁵ Zřízení je založeno materialisticky, neboť boháčů vládou a chudí jsou podřízeni. Oligarchové vymáhají si své zákony jak postrachem, tak i se zbraní v ruce. Ústavu ničí fakt, že se zákony překrucují ve prospěch bohatství jedince a prakticky ani dodržovány nejsou. To všechno jsou chyby obce oligarchické.⁴⁶

Změna z oligarchie v demokracii nastává za stavu, kdy chudé obyvatelstvo zadlužené a vyzbrojené touží po převratu a povstane proti vládcům oligarchům. „Demokracie vzniká, kdykoliv chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce. Chudí zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i úřadech a úřady jsou v ní většinou obsazovány losem.“⁴⁷ Taková obec vyznačuje se volností a svobodou slova. Platón se netají s myšlenkou, že v demokratické ústavě lze nalézt i ostatní druhy ústav. Platón popisuje, že kdo chce vytvořit svou obec, pak demokratická ústava mu poslouží jako pomyslný „vzorník“ všech státních zřízení obcí. Jakoby šel na trh, kde jsou vyloženy ústavy, stejně tak půjde do demokratické obce a vybere si svůj vzor státního zřízení.⁴⁸

Platón odsuzuje pohrdavost a malichernost, která je skryta v povaze demokratické. Největší důraz klade na co nejlepší využití a rozvoj přirozeného potenciálu svých občanů. Proto kritizuje občana demokratického slovy: „*jak pyšně to všechno odkopne a nic se nestará, čím se zabýval dříve ten, kdo chápe činnosti politické, nýbrž hned ho ctí, jen když řekne, že jest na straně lidu.*“⁴⁹ Platón v demokracii neshledává potřebný řád. Argumentuje tím, že lidé žijí ze dne na den. Přejedí se a následující den zase se postí, tu provozují tělocvik a poté zas zahálí. Stejnou práci i čas vynaloží na požitky nutné avšak i

⁴⁵ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 312.

⁴⁶ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 319-320.

⁴⁷ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 321.

⁴⁸ BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava*. 1.vyd. Praha: Pavel Dobrovský–Beta, 2007. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 63-65.

⁴⁹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 321.

nedůležité. Demokratické státní zřízení zahání řád, uměřenost a hospodárnost.⁵⁰

Tyranie vzniká, dle Platóna, převratem z demokracie. Jelikož choulostivá duše demokratického občana nesnese nejmenší omezení na svobodě, nedbá ani zákonů a de facto nemá nad sebou ani řád ani panovníka, časem vzniká jakási anarchie. Přílišná svoboda se snadno změní v otroctví. Takový krutý vládce potřebuje za sebou mít poslušný dav, který na něm bude závislý, proto nesmí dopustit, aby byl někdo bohatší a mocnější než on sám. Spořádaným lidem je nenáviděn a majetní druhové ho uctívají. Tyran se chce občanům zalíbit, a tak slibuje zdánlivě nejlepší opatření pro obec a občany, jako vymazání dluhů a rozdělení půdy. Vedení válek jest pro něj výhodou, jelikož za doby rozepří trvale potřebuje lid vůdce. Pro případ, že by ho někdo chtěl svrhnout z vlády či sprovodit ze světa, má po ruce své osobní strážce, kterými jsou otroci z cizích zemí. Krutý vůdce si vytvoří jakýsi tábor okolo sebe, tento tábor bude financován z daní obyvatelstva a obecních pokladů. V případě, že ani tyto prostředky nebudou stačit, začne se živit ze jmění svého lidu. „*Bude živiti jej i jeho družinu lid, který tyrana jako otec zplodil.*“⁵¹ Kdyby se však lid vzepřel proti krutovládci, který z něho živoří, pak by se tyran neostýchal stát se „otcobijcem“ a činil by násilí.⁵²

Zákony a rozum by měly rozkoše a nedůležité potřeby omezovat a nedovolit jim v lidech sílit. Nestane-li se tak, pak hrozí ústava demokratická, kdy lidé nenasytní jsou svobody nebo zřízení tyranie, kde vládce upouští si uzdu žádostí, chtíčů a rozkoše na nejvyšší míru.

Po podrobném rozboru pěti druhů povah obcí a jejich vládců, Platón definuje toho nejlepšího, jak již bylo zmíněno, který je vládce sám sobě, filosof, vládce královský. Naopak jako nejhoršího shledává Platón tyrana, který

⁵⁰ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6. s. 223.

⁵¹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 336.

⁵² PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 328.

sám nad sebou i obc vládne krutě. V knize *Zákony* však Platón započne vnímat tyranidu pozitivněji, neboť ji shledá vhodným prostředkem k co nejrychlejšímu uskutečnění své ideální obce. Na otázku: „*myslíš, že by nejlepší obec vznikla z tyranidy?*“⁵³ Platón odpoví: „*nikoli, nýbrž především z tyranidy, na druhém místě z ústavy královské a na třetím z demokracie. Čtvrté zřízení, oligarchie, mohlo by nejsnadněji dát vznik něčemu takovému, neboť v ní se vyskytuje nejvíce držitelů moci.*“⁵⁴ Protože za tyranidy je moc soustředěna pouze do rukou vládce, tyrana, pokud si bude přát změnit mravy a zákony obce k hodnotám dobra, spravedlnosti, nebude potřeba dlouhého času ani velkého namáhání. Stane se rychle vzorem a začne konat tak, jak by si měli počínat ostatní, bude předkreslovat vzory pro dobro obce. Věci dobré bude chválit, naopak špatné hanit a trestat. Sloučila by se takto největší moc v člověku s moudrostí a rozumností, pak by mohla jediné vzniknout vysněná Platónova ústava. Byl by to vznik ústavy naprosto nejsnadnější a nejrychlejší.⁵⁵

V rámci udržení spravedlnosti a harmonie své „ideální“ polis smýšlí Platón o zavedení cenzury literatury. Správci obce budou dohlížet na skladatele básní, aby vytvořili texty pro ně vhodné. Chůvy a matky budou báje vyprávět a utvářet tak duše dětí. Platón hlásá zbavit se pověstí, které se dosud šíří, neboť obsahují informace o nepřátelství občana proti občanu, které vyúsťuje v bitvy. Takové chování shledává Platón hříšným a nevhodným příkladem pro děti a celé společenství.⁵⁶

2.3 Stratifikace společnosti

Platónovo rozvrstvení společnosti je hierarchické ve tvaru pyramidy. Existují v něm tři společenské třídy: vládci, strážci či vojáci a ostatní, kteří se zabývají výrobou.⁵⁷

⁵³ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenth, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 100.

⁵⁴ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenth, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 100

⁵⁵ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenth, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 100-101.

⁵⁶ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenth, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 121.

⁵⁷ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 102.

Obdobnou teorii aplikuje Platón jak v oblasti státu, tak psychologie. Lidská duše je složena také ze třech částí, rozumu, ducha a chuti. Když rozum vládne a ostatní části se mu podřizují, pak je člověk zdravý a v harmonii. Má-li být stát zdravý, musí být opět vztah mezi částmi takový, že rozum bude zastoupen třídou zlatých lidí, filosofů, kde je nejvyšší intelekt a poznání. Skupina vládnoucích má být přirozeně na vrcholu a ostatní třídy se jí podřizují. Další třída je stříbrných lidí, vojáků neboli strážců a občanských služebníků. Třetí skupinu tvoří železní a bronzoví lidé, výrobci bohatství, tedy řemeslníci.⁵⁸

Dle Platónova výkladu lze také specifikovat společenství obce do dvou velkých skupin. Ti, kteří v sobě mají touhu po vědění, poznání ideovém a jsou schopni vyššího abstraktního myšlení. Druhá skupina těch, které těší jen práce hmotná. Obě mají v rámci státu své náležité povinnosti. Třída první se má postarat o duševní potřeby společnosti a třída druhá o potřeby hmotné. Platón nedovoluje, aby člověk vykonával více prací zároveň. Pokud je někdo kovářem, pak ať se věnuje pouze tomuto umění. Třída výrobní je u Platóna třídou nejnižší a právě proto ji Platón věnuje nejméně pozornosti. Důležitost klade na třídu správců a bojovníků.⁵⁹

Ačkoli je v Platónově státě evidentní společenská nerovnost, na straně druhé je ponechána rovnost šancí. Každý má od počátku života stejnou možnost rozvoje a je pouze na jedinci a jeho schopnostech, do jaké třídy se zařadí, což se jeví jako přirozené a spravedlivé. Platón uvádí, že dělení je z větší části ovlivněno dědičností, ale zároveň si je vědom, že existují i výjimky, které mohou být povýšeny či poníženy. Proto ponechává hranice mezi třídami otevřené, jednotlivci mohou být přesunováni do třídy vyšší i nižší. Připomeňme, že nerovnost, která je v Platónově státě přítomna, není určena na základě rodu, majetku či fyzické síly, ale na základě zdatnosti jedince.

⁵⁸ DURANT, Will. *Příběh filozofie*. 6.vyd. Praha: Pragma, 1961. ISBN 80-7205-983-1. s. 75.

⁵⁹ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 203.

Zachována je tedy rovnost šancí, Platón de facto poukázal na fakt, že i nemajetní se mohou podílet na správě obce.⁶⁰

Úkolem vojska bude držet stráž jak nad majetkem, tak územím politeii. V povaze strážce by měla být vznětlivost zároveň však i láska k moudrosti, proto by měl ideální válečník být nejen strážcem, ale i filosofem. Platón stanovuje válečníkům odborný výcvik, který bude vykonáván po dlouhý čas a započne již v dětských letech, jelikož mladý organismus se nejlépe formuje. Osoby způsobilé ke střežení obce budou vybírány vládci.⁶¹

Třída strážců nesmí mít soukromých statků, domů, půdy ani žádného majetku. Má to svůj význam, neboť rozumí pak všichni stejně pojmu vlastnictví a směřují k totožnému cíli. Platón si hájí svou myšlenku, že jedine takováto opatření ze třídy strážců vymýtí touhu po moci a všechna pomyšlení a činnosti, které souvisí s prospěchem třídním i individuálním. Strážci tak budou vedeni pouze dobrem celé obce. K pokrytí životních potřeb strážců bude sloužit mzda za státní službu, která bude odváděná od občanů. Platón zdůrazňuje, že: „*Nezáleží přece na jejich vlastním štěstí, ale na štěstí celku.*“⁶² Myslitel spoléhá na to, že strážci budou natolik ideálními, že veškerá omezení nebudou považovat za cizí nátlak a sami se s pochopením podřídí své politické úloze. Na kritiku označující život strážců za natolik omezující a nešťastný Platón argumentuje tím, že nezakládá obec, aby byl jeden stav dokonale šťasten, ale aby celá obec byla co nejšťastnější. V rámci Platónova návrhu jeho druhé obce, hovoří o rozdělení občanů podle majetku do čtyř tříd.⁶³

⁶⁰ HARE, R. M., BARNES, J., CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0363-3. s. 75.

⁶¹ GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 53.

⁶² GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 48.

⁶³ GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 48.

Myslitel nepovažoval ženy, cizince a otroky za občany. Platón píše: „*Je třeba mít otroky co nejoddanější a nejlepší.*“⁶⁴ Autor výroku považuje existenci otroků a jejich trestání za normální jev. Jelikož tak tomu vsutku za jeho života bylo. Otrok, ať už žena nebo muž, byl považován za statek svého pána, který měl sloužit ke všem pomocným službám v jeho pracích. Platón zdůrazňuje, že ačkoli je otrok otrokem, nemělo by se s ním zacházet špatně. Pán otroka má povinnost „spravedlivě“ rozkazovat i trestat a „nerozmazlovat“ ho pouhým napomínáním, jež se užívá jako donucovacího prostředku vládnoucích na svobodné.⁶⁵

⁶⁴ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 161.

⁶⁵ PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-31-3. s. 162.

3. STÁT V POJETÍ ARISTOTELA

3.1 Definice

Aristotelés započíná svou rozpravu o obecné povaze polis, kterou považuje za ideální formu společenství. Pokládá ji za přirozenou, neboť vyšla z nutnosti zajistit všechny potřeby občanů a za jedinečnou, protože pouze ona vytváří prostředí pro uplatnění a rozvoj potenciálu jedince. Primárním smyslem existence státu je umožnit člověku uskutečňovat dobro, které je stejně jako pro život jedince potřebné i pro správné fungování polis.⁶⁶

Člověka žijícího v polis označuje Aristotelés za člověka společenského či politického. „Politikon zoon“ neboli „politický živočich“ doslova znamená živočich, který žije v polis. Aby se lidé mohli v rámci svých schopností realizovat, potřebují řád a vedení, které je zajišťováno právě státem.⁶⁷

Vláda a zákony jsou podle Aristotela umělými dohodami, které slouží k společnému zájmu všech a spolupráci. V Aristotelově pojetí se občané podílejí na politických úkolech, jež vyplývají z občanství.⁶⁸

Aristotelova „politická“ nauka je mravně zaměřena na celek lidského dobra obyvatelstva. Považuje ji za mistrovský vědní obor, který vytváří obecný rámec pro ostatní vědní obory, zejména pro etiku.⁶⁹

Uvádí analogii mezi organismem fyzickým a státním, kdy pomyslným prvním stádiem ve vývoji je domácnost (oikia), která se dále sdružuje do vesnic (kómé), neboli dědin. Řekneme-li, že stát je cílem a vrcholem menších

⁶⁶ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 33.

⁶⁷ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 16.

⁶⁸ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 47.

⁶⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 18.

společností a obec je přirozeně původnější než domácnost i než jednotlivec, nebudeme daleko od Aristotelova filosofického smýšlení. Jak praví sám myslitel: „*Stát jest dříve než rodina a než každý jednatlivec.*“⁷⁰ Svým výrokiem chce naznačit, že celek je důležitější než jeho části, které na něm závisí. Což v politice znamená, že jednatlivec je neúplný, dokud neparticipuje na nějaké formě politické organizace.⁷¹

3.2 Dobré a špatné formy vlády

Aristotelés rozdělil státy z hlediska dvou požadavků. Položil si otázky: „kdo má moc?“ a „v zájmu koho se vykonává?“ Na první otázku existují tři odpovědi, jeden, několik lidí a všichni. Na otázku druhou pak v zájmu držitele moci nebo v zájmu všech.

Podle Aristotela jsou to výhradně politická práva ustanovená smlouvou, která charakterizují občanství v polis. Občané mají právo podílet se na uplatňování spravedlnosti a právo mít účast na poradním nebo soudním úřadu, což napovídá, že Aristotelés svou obec zakládá na principu dělby moci.⁷²

Aristotelés píše: „...*spravedlnost je rozhodováním o tom, co je podle práva.*“⁷³ Ten, kdo žije „mimo právo“, je dle Aristotela nejhorší ze všech, jelikož nepřispívá k společnému prospěchu a ani k zajištění své vlastní existence. Spravedlnost a potřebný řád je zajišťován prostřednictvím zákonů, které vytváří ti nejschopnější. Aristotelés stanovil a prosazoval jakousi smíšenou formu vlády, při níž všichni občané participují na vládnutí. Moc jedinců, kteří se ujmou vlády, bude omezována i vedena zákony, které budou nejvyššími normami. Tímto opatřením se Aristotelés chtěl vyhnout extrému,

⁷⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 9.

⁷¹ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 16.

⁷² ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 60.

⁷³ ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 53.

kdyby si jedna z tříd chtěla soustředit moc pouze do svých rukou a konala by v zájmu sebe samé. Cílem vládce i zákonů bude činit lidi dobrými.⁷⁴

Některé bytosti jsou dle Aristotela hned od narození rozděleny tak, že jedny jsou určeny k tomu, aby se podřizovaly a druhé aby vládly. V rámci Aristotelova smýšlení o občanských povinnostech, vyslovuje názor, že by měly být založeny na spravedlnosti, která měří každému stejně, čímž propaguje princip, aby se „s rovnými zacházelo rovně“. Za zdroj takovéhoto práv a povinností pokládal zvykové právo, kterému jistým způsobem dával přednost před zákony psanými. Argumentoval tím, že úzus je již prověřen časem a jistě by se zvykem nestal, nebyl by dobrým. Oproti tomu držitel moci může pouhým rozhodnutím v krátkém čase kdykoliv nový zákon zavést či zrušit.⁷⁵

Na občanské právo pohlíží dvěma odlišnými způsoby: na občanské právo přirozené a zákonné. Právo přirozené tj. právo dané přirozeností člověka, platí pro každého stejně, i když je nepsané. Přirozené právo vytváří jakési nepsané normy, umožňující zachování obce jako přirozeného společenství a také rozvinutí vloh jedinců.⁷⁶

Státní zřízení má dvě stránky, mravní a institucionální. Mravní se týká cíle, který společenství sleduje a institucionální se týká politických institucí a moci. Mluví také o tom, že obsahem státního zřízení jsou tři části: poradní, úřední či správní a soudní. Nejdůležitější část je poradní, neboť odpovídá za důležitá rozhodnutí týkající se válek a míru a politiky v zahraničí. Část poradní se týká i tvorby zákonů a udělování trestů zahrnující trest smrti. Aristotelovo dělení moci je odlišné od toho dnešního, kdy dělíme moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Jednotlivé části neobsahují stejné funkce. Například část poradní zahrnuje funkce všech tří částí, tedy výkonné, soudní i zákonodárné.

⁷⁴ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 36-37.

⁷⁵ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 16.

⁷⁶ ARISTOTELÉS. *Politika1*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 101-103.

Uvedené Aristotelovo členění poskytlo základ pro dělbu moci, jakou známe dnes.⁷⁷

Aristotelés se zabývá formami vlády obsáhle, čímž také přispěl k rozvoji této problematiky v rámci politické nauky. Rozdělil šest typů státního zřízení. Vláda jednotlivce s ohledem na společný zájem nebo jen s ohledem na zájem vlastní, tedy království. Vláda několika s ohledem na společný zájem, aristokracie. Vláda mnoha s ohledem na společný zájem, politeia. Vláda několika ve svém vlastním zájmu, oligarchie. Vláda mnoha ve svém vlastním zájmu, demokracie. V souvislosti se státním zřízením mluví Aristotelés také o dvou typech vlád, tedy vládě správné a zvrácené. Vláda správná je vládou společného zájmu a naopak vláda zvrácená je vládou v zájmu vládnoucích. V těchto státních zřízeních rozlišuje vládnoucí skupiny. V aristokracii neboli „vládě nejlepších“, činní vládu ti, kteří zajistí vše k obecnému dobru. Naopak v oligarchii vládou bohatí ve svém vlastním zájmu, v demokracii chudí též v zájmu jich samotných.⁷⁸

Vlastní ideální druh státního zřízení nazývá politeiou, jenž je vyváženou směsí oligarchie a demokracie. Politeia je Aristotelovým abstraktním ideálem, ve kterém by existoval lidový sněm. Úředníci by mohli být jmenováni jak oligarchicky tak demokraticky. Funkce soudní by byly vybírány porotou ve všech či vymezených třídách. Aristotelova představa o ideálním zřízení se však měnila. Aristotelés de facto nestanovil konkrétní podobu politeii už jen proto, že existuje mnoho způsobů kombinace oligarchie s demokracií.⁷⁹

Aristotelés shledával zásadní problém v kontrastech bohatých a chudých. Požaduje, aby střední vrstva obyvatelstva byla s ústavou spokojena. „Zákonodárce však vždy do své ústavy musí přibrati také střední vrstvy; dává-

⁷⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0403-7. s. 171.

⁷⁸ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 44-80.

⁷⁹ HARE, R. M., BARNES, J., CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0363-3. s. 188.

li zákony oligarchické, musí k nim obrátit zřetel, dává-li demokratické, musí se snažiti, aby je pro ně získal.“⁸⁰ Své ideální zřízení obhájí tím, že bude nejlepší pro více vrstev, jak pro chudé, tak bohaté. Neboť ani jedni nebudou mít zájem otročit druhým. Chudí a bohatí k sobě nechovají vzájemnou důvěru, proto bude nejlepším a nejdůvěryhodnějším rozhodčím střed, který bude vládnout. Čím lépe bude ústava smíšená, tím bude stálejší, nedojde tak k tomu, že by převládala jedna z vrstev. „Vládnout“ bude střední vrstva obyvatelstva, která je nejvyššího počtu.⁸¹

Nejlepší zřízení pro obec je to, ve kterém je dostatek odborně a mravně kvalifikovaných občanů, za takové považuje ústavní demokracii, ve které se občané střídají ve vykonávání všech úřadů, což koresponduje s Aristotelovými myšlenkami o prospěšnosti individuálních vloh i názorů v obci. Není možné, aby měli všichni občané stejné schopnosti pro vykonávání vlády v obci. *„Neboť jedni vládou a druzí poslouchají, a v tom se střídají jako by se stávali jinými. Tímto způsobem také ti, kteří jsou v úřadech, zastávají jednou ten, a podruhé onen úřad.“*⁸²

V jeho úvahách o ideálních druzích státního zřízení se objevují jak demokratické tak aristokratické prvky. Za vhodnou demokracii, v některých místech Politiky, Aristotelés pokládá tu, ve které mají občané právo volit úředníky a posuzovat jejich činnost, ale do úřadů mohou být voleni jen ti, u kterých je alespoň nějaká záruka dostatečné kvalifikace.⁸³

Nyní si podrobně projdeme oligarchická opatření. Sněmu se musí účastnit každý občan, pokud se nedostaví, bude mu uložena peněžní pokuta, která však bude uložena pouze zámožným, kteří se zdráhají zasedat na soudních záležitostech, chudí nebudou pokutováni. Oproti tomu staví demokratické opatření, kdy plat se dá chudým za jejich účast na sněmu i soudu

⁸⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 171-172.

⁸¹ ARISTOTELÉS. *Athénská ústava*. 1.vyd. Praha: Arista, Baset, 2004. ISBN 80- 86410-48-X. s. 67.

⁸² ARISTOTELÉS. *Politika*2. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 31.

⁸³ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 172-173.

a bohatým se pokuta za neúčast neukládá. Aristotelés chce zkombinovat oligarchická a demokratická opatření (pokuty a odměny) tak, aby výsledkem bylo, že se účastní všichni a správa obce se ponechá jen jednomu. Vše činí z prostého důvodu, nechce, aby se moc soustředila do rukou boháčů, jak tomu nastává v řadě obcí s aristokratickými ústavami, kde je zámožným povoleno mnoho a lid je utiskován. Jak Aristotelés popisuje: „...výsady boháčů ničí ústavu více než výsady lidu.“⁸⁴ Myslitel neustále zastává kolektivní moudrost, ke které argumentuje takto: „Velké množství mužů, kteří jsou jako jednotlivci horší, může dohromady být lepší, protože každý jednatel přispívá skupině svým podílem na ctnosti a praktické moudrosti.“⁸⁵

Aristotelés si za předmět zkoumání v rámci své politické filosofie určuje politickou nestabilitu. Hlavní důvodem, proč se filosof pouští do analýzy příčin změn zřízení, je poučit se z chyb a nedostatků a zabezpečit tak lepší stabilitu svého ideálního státního zřízení. Do řešení této problematiky zapojuje Aristotelés pojem *stasis*, který lze do češtiny jen těžko přeložit a jeho význam nebude plně vystihnout. Podstatou *stasis* je pokus uchopení moci těmi, kdo jsou připraveni použít nelegální prostředky jako třeba násilí. Změna zřízení a *stasis* patří k tomu, co lze nazvat celkovou politickou nestabilitou či nepořádkem. Jako obecnou příčinu nestability Aristotelés vidí odlišné pojetí spravedlnosti a rovnosti. Protože odlišná pojetí spravedlnosti vedou k tomu, že rozdělování úřadů a politické moci se děje v jiných měřítkách, což vede k různým zřízením, která jsou základní příčinou *stasis* a změny zřízení. Demokraté se domnívají, že když jsou si rovni v svobodném původu, měli by si být rovni ve všem, zatímco oligarchové mají za to, že pokud se liší z hlediska bohatství, měli by se lišit ve všech.⁸⁶

Uvedme si metody či doporučení, kterými chce filosof zamezit ke změně zřízení. Strážci musí být ostražití, třebaže jen před malými událostmi.

⁸⁴ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 172.

⁸⁵ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 131.

⁸⁶ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 147-151.

Protože změna vždy nějak začíná, třeba jen v nevinných náznacích. Pravý ochránce státu musí být schopen rozeznat zlo již v jeho počátcích. Například, pokud se objeví postupné změny v oblasti sociální a ekonomické struktury státu je třeba zakročit prostřednictvím jitých opatření. Je důležité hlídat relativní změny majetkové spokojenosti jednotlivců a tříd. Pokud jednotlivec dosáhne mimořádného luxusu, je doporučeno poslední východisko, vyhnanství. Myslitel tak projevuje svou obětavost vůči obecnému ideálu dobra svého společenství. Narazí však na skutečnost, že tak významná část obyvatelstva, kde se stávají lidé bohatí, nesnese tak radikální opatření, jakým je vyhnanství.

Nakonec zvolí alternativní metodu řešení, při které doporučí sloučení prvků dvou zřízení: demokracie a oligarchie.⁸⁷

Politická stabilita je dle Aristotela možná za situace, je-li rozdělení moci v souladu s celkovou společenskou a ekonomickou strukturou společnosti. Jako stabilizační faktor správních ústav považuje existenci silného středního stavu. Za důležité považuje dále vyhýbat se krajnostem, vládce by měl být uměřený a zacházet se svým lidem dobře, jedině tak získá loajalitu. Například v oligarchiích by bohatí neměli špatně zacházet s nemajetnými a měli by brát zřetel na to, aby nedošlo k obohacování využíváním své mocenské pozice. Oligarchové by také měli být otevření ostatním a být případně přijmout do svých řad ty, kteří si to zaslouží. Naopak demokraté by měli dobře zacházet s majetnými. Bohatí budou spokojeni, jen pokud jejich nabytý majetek neutrpí nějaké újmy, pokud nebude zdaněn či rozdělen chudým. Jde o to získat podporu těch, kteří jsou vyloučeni z vládnutí a to nejrozumnějšími velkorysími veřejnými výdaji na slavnosti nebo veřejné stavby. Výsledkem bude zmírnění rozdílů a rozepří mezi protikladnými skupinami bohatých a chudých.⁸⁸

⁸⁷ SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-184-1. s. 16.

⁸⁸ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 163.

*„Přece však bezpečnější a rozbroji méně znepokojovaná jest demokracie než oligarchie.“*⁸⁹ Protože v demokracii bývá rozbroj pouze proti oligarchii, lidé nemají tendence se proti sobě tolik bouřit, avšak v oligarchiích vesměs bývají dva zárodky rozepří. První zárodek proti držiteli moci a druhý proti lidu.

Při svých politických úvahách Aristotelés již člení moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Třemi podstatnými složkami ústavy jmenuje Aristotelés radu, která rozhoduje o společných záležitostech. Druhou složkou jsou úřady, kde je třeba určit, jaká by měla být jejich moc a jaká má být jejich volba a poslední složkou je soudnictví. Nejvyšší moc má ta složka, která se zabývá a rozhoduje o problematice zákonů, válek, míru, spojenectví, volbě úřadů, vyhnanství i smrti. Požaduje, aby měly úřady právo cokoliv ustanovit, lid by toto právo mít neměl, avšak musí mít právo hlasováním něco zamítnout.⁹⁰

Aristotelés definuje úřady jako: *„ty, které jsou oprávněny raditi se o určitých záležitostech, rozhodovati o nich i dávati rozkazy, a zvláště toto; neboť právo rozkazovati jest zvláštním znakem úřední moci.“*⁹¹ Z myslitelových úvah o druzích úřadů je zřejmé, že člení úřady na politické, které se zabývají dozorem a ochranou buďto všech občanů, vzhledem k určité činnosti jako je vojenství nebo dozor nad ženami či dětmi. Na úřady hospodářské, jež volí například dozorce, kteří budou kontrolovat míru obilí a dále na úřady služebné, pro které ti, co jsou zámožní, určují otroky. Aristotelés zve některé oligarchickými a jiné demokratickými. Dále podrobně rozebírá způsoby obsazování a rozhodování úřadů. Útvary demokratické jsou ty, kde se pohromadě radí občané o všem, naopak v oligarchických rozhodují o záležitostech jenom někteří. Nakonec Aristotelés stanovuje, že obsazování úřadů se bude dít volbou nebo losem.

⁸⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 188.

⁹⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 175-178.

⁹¹ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4 s. 178-179.

Třetí složkou obce jest soudnictví. Soudů je vícero druhů, Aristotelés jich vyčleňuje osm. Primárně soud, před kterým úředníci platí poplatky ze své činnosti, za druhé soud pro přečiny proti obci, za třetí pro zločiny proti ústavě, za čtvrté, soud pro odvolání soukromých osob proti úředně nařízeným trestům, za páté pro soukromé žaloby ohledně důležitých smluv. Kromě těchto pěti základních soudů nakonec ještě Aristotelés zmiňuje soud o vraždách a sporech mezi cizinci.⁹²

V rámci problematiky státu, lze taktéž zmínit Aristotelovy úvahy o opatřeních v problematice sňatků a porodů, směřujících k zajištění co nejlepší populace. Filosof usiluje o regulaci v oblasti uzavírání sňatků i rození dětí.

Protože Aristotelés zachovává ve své ideální obci jak rodinu, tak soukromé vlastnictví, věnuje značnou část své politické teorie problematice majetku. Aby se způsob nabývání a užívání vlastnictví nedostal do rozporu s veřejným dobrem, Aristotelés stanovil zásady. Říká, že určitý způsob získávání potravy je dán všem jejich přirozeností. Ačkoli má vlastnictví zůstat v rukou soukromníka, je stále předmětem zájmu politické vědy. „*Vždyť rovnost majetků sama o sobě nezajišťuje dobrý život.*“⁹³ pronáší ve svém spisu Aristotelés. V rámci Aristotelovy, jak bychom mohli dnes nazvat „ekonomické“ problematiky, lze jednoduše říci, že podporuje soukromé vlastnictví, ale jen do „přirozené“ míry. Odmítá samoučelné hromadění majetku, které neslouží k uspokojení základních potřeb. Podle jeho přesvědčení skutečné bohatství spočívá v dostatku prostředků k dobrému životu.⁹⁴

Hlava domácnosti (muž), se zabývá získáváním bohatství pro svou domácnost, což Aristotelés zve „uměním výdělečným“. Aristotelés hovoří o dvou typech získávání výdělku. „Nepřirozený typ výdělku“, kterému je třeba se vyhýbat a který se týká umění zacházet s penězi na základě zkušenosti, jako je

⁹² ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 183-184.

⁹³ ARISTOTELÉS. *Politika* 2. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 15.

⁹⁴ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 117.

směna ve smyslu koupě a prodeje a také lichva. Řečeno slovy Aristotela: „...úrok je ze všech druhů zisku nejvíce proti přirozenosti.“⁹⁵ Peníze vznikly pro směnu a zajištění důležitých potřeb, nikoli pro bezmezný a nepřirozený rozmnožení a chtíč zisku, jako je tomu v případě úroků. Oproti tomu „přirozené výdělečné umění“ jest lidem přírodou dáno jako například zemědělské plodiny, ovoce, různé druhy plodů rostlin, ryby atd. Například výměna vína za obilí je výměnný obchod oprávněný, neboť je zaměřen na uspokojení základních přirozených potřeb člověka. Cílem nepřirozeného výdělečného umění je obchod směřující k dosažení co největšího zisku. Taková lichva, není nic jiného, než půjčování peněz na úrok, tudíž jde o vytváření peněz z peněz samotných. Nepřirozený typ výdělečné činnosti Aristotelés neschvaluje a odsuzuje. Nebezpečí vidí v tom, že honba za penězi může zkazit celou mravní povahu člověka. Kritizuje podnikatele i maloobchodníky, kteří jsou dle něho zkaženi touhou po zisku. Důležitým argumentem je, že zemědělské bohatství je omezené, zatímco zisky z obchodu a peněžnictví jsou nevyčerpatelné, plody z rostlin jednou dojdou, ale půjčovat peníze na úrok lze vždy.⁹⁶

Při popisu své „ideální polis“ Aristotelés připouští, že v ní bude existovat obchod jak uvnitř města, tak i vnější s jinými státy. Obchodníci uvnitř státu působit budou, avšak jejich vliv bude hlídán. Aristotelés potřebu obchodu uznává, ale zároveň zůstává obezřetný a věnuje pozornost mravním důsledkům, ke kterým by mohlo dojít u občanů, pokud by se bohatstvím přehltili.⁹⁷

Aristotelés zde tedy mluví o věcech, které bychom dnes nazvali ekonomikou. Zdá se, že více než samotná ekonomika ho zajímá vliv ekonomických faktorů na lidské chování. Domnívá se, že hlavní politický konflikt v tehdejších obcích nastává mezi bohatými a chudými a že regulace bohatství je jedním z hlavních úkolů politika. Z Aristotelova přístupu

⁹⁵ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 171.

⁹⁶ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 172.

⁹⁷ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 63-66.

pojdnávajícího o státu je vidět, že chápe úzkou spjatost oblastí ekonomiky, práva, morálky i výchovy, jelikož všemu přiznává určitou důležitost. Je třeba poznamenat, že řecké politické myšlení v antice bylo méně rozrůzněné oproti tomu dnešnímu. Dnes bychom členili své myšlenky o státu do jednotlivých kategorií, jako jsou například ekonomické, politické, právní a etické, za dob antických filosofů tomu tak nebylo.⁹⁸

3.3 Stratifikace společnosti

Aristotelés člení společenství obce do tří částí. Na dvě menší, což jsou domácnost a ves a třetí největší společenství, které je k nim vztaženo – polis. Domácnost je důležitou částí polis, neboť zajišťuje základní funkce. Je institucí, která se stará o plození dětí, jejich výchovu a uvedení do morálky společenství a stejně tak je důležitá i pro ekonomiku polis.⁹⁹

Dále definuje tři vztahy existující v domácnosti. Vztahy muže a ženy, otce a dětí a pána a otroka. Ve všech případech je hlavou domácnosti muž jako „vládce“. Nejlépe, když necháme promluvit samotného filosofa: „...*ženě vládne tak, jako vládne politik, a dětem tak, jako vládne král; muži totiž spíše než ženě náleží na základě přirozenosti vedení.*“¹⁰⁰ Muži přísluší „vládnout“ nad ženou a vést domácnost. Mužské pohlaví je přirozeně zdatnější nežli ženské, a to především po psychické stránce – schopností se racionálně rozhodovat. Vláda nad dětmi v domácnosti je královská, neboť otec na základě své lásky a stáří je tím, kdo vládne. Můžeme zde vidět prvky totožné s vládou krále, kdy král se musí odlišovat svou přirozeností a musí být stejného rodu. Aristotelův postoj k postavení ženy ve společnosti je veskrze odrazem přístupu tehdejší doby, v níž žil. V antickém Řecku ženy neměly veskrze žádná

⁹⁸ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 67-70.

⁹⁹ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 31.

¹⁰⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 81.

politická práva. Aristotelés odmítá rovnost žen a podporuje udržení domácnosti.¹⁰¹

Otroci, usedlí cizinci a barbaři na území státu nejsou považováni za občany. Protože hospodářská činnost v řeckých obcích byla spjata s užíváním otroků, věnuje se filosof i této problematice. Za života Aristotela byla existence otroctví považována za věc danou, což mělo na jeho vnímání podstatný vliv. Lze konstatovat, že v antickém Řecku nikdo nepropagoval myšlenku o zrušení otroctví. Jelikož Aristotelés považoval otroctví za úzus, bylo pro něho nezbytné existenci otroků ponechat a také patřičně odůvodnit. Aristotelés začíná svou rozpravu vymezením pojmu otrok: „...ten, kdo je sice člověk, ale na základě přirozenosti nenáleží sobě, nýbrž jinému, je tak na základě přirozenosti otrok...“¹⁰² Otrok je nástrojem či prostředkem sloužícím k cílům svého pána, jeho úkol spočívá ve využití svých fyzických sil a uspokojení nutných potřeb svého pána v rámci domácnosti. Zájmy otroka se tudíž neliší od zájmů jeho pána, je nesvobodný, neboť není obdařen samostatnou hodnotou v tom smyslu, že se nemůže sám rozhodovat. Protože otrok je majetkem někoho jiného, nenáleží sobě. Vláda pána nad otrokem je vzorem vlády despotické, tedy takové, která je vykonávána pouze v zájmu vládce. Aristotelés hájí otroctví na základě odlišných rozumových vlastností jako přirozené. Pro člověka, který není schopen řídit se svým vlastním rozumem, je prospěšné a přirozené, aby byl podřízen rozumu svého pána. Aristotelés zmiňuje, že pro otroka i pána je v některých případech prospěšná určitá forma přátelství.¹⁰³

Problematika otroctví je rozporuplná. Člověk se stal poddaným tím, že byl zajat ve válce nebo se narodil otrokům, což znamená, že k otroctví byl násilně odsouzen zákony, nikoli však se jím stal na základě svých přirozených vlastností. Proto si Aristotelés nemyslí, že všichni, kteří jsou drženi, jsou otroky přirozenými. Proto rozlišuje otroky podle zákona a otroky přirozené.

¹⁰¹ ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 81.

¹⁰² ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 57.

¹⁰³ ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 107.

Přirozený otrok se vyznačuje především psychologickými odlišnostmi. Nedisponuje plným rozumem, a proto také není schopen pochopit, co je rozumné.¹⁰⁴

¹⁰⁴ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 53-58.

4. KOMPARACE

4.1 Definice

Stejně jako Platón, tak i Aristotelés si nedovedou představit jiného státního útvaru vhodného pro život člověka než řeckou polis. Řecká obec je pro oba filosofy útvarem zcela přirozeným, není výsledkem pouhé dohody lidí. Vznikla tak, že lidé spojili své rozdílné schopnosti k pouhému zachování života, jehož přirozeným účelem je dobro a „dobrý život“, který spočívá v rozvinutí lidských vloh a v uskutečnění spravedlnosti. V čemž se Aristotelés se svým učitelem shoduje.¹⁰⁵

Když Platón definoval „svou první obec“, pokládal za spravedlivé, že jednotlivec zcela omezí svoji svobodu a individualitu pouze pro blaho obce, tudíž v jeho pojetí nelze mluvit o rozvinutí vloh v pravém slova smyslu. Nešlo mu o štěstí jedince, ale o blaho státu. Zavedl úplnou jednotnost života ve státě. Oproti tomu Aristotelés vyšel od člověka, a ne od myšlenky. Nespatřoval jako reálné, to, že by člověk mohl být pouhým občanem, bez jakékoliv individuality.¹⁰⁶ Aristotelés shledává podstatu spravedlnosti v dosažení rovnováhy ve státě. Jde mu o to, nalézt vyvážený bod mezi přehnanou vynucenou jednotností, neboli uniformitou a rozdrobeností.¹⁰⁷

Aristotelés de facto nestanovil konkrétní podobu své ideální ústavy, už jen proto, že existuje mnoho způsobů kombinace oligarchických prvků s demokratickými. Aristotelovy snahy vedly k analýze špatných a dobrých forem obcí, na základě nichž podává „nezaujatý popis“ své obce. V kontrastu je Platón, kterému šlo především v jeho prvním spise o vystižení a přesný popis jeho „ideální podoby“ obce.¹⁰⁸

¹⁰⁵ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 26.

¹⁰⁶ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenth, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 16.

¹⁰⁷ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 18.

¹⁰⁸ ARISTOTELÉS. *Politika* 1. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 36.

Aristotelés de facto bojoval s politickou naukou svého učitele Platóna, zásadně opovrhoval kolektivními opatřeními hlásanými v Politeii (Ústavě). Nesouhlasil zejména s tříděním stavů, odstraněním soukromého vlastnictví a rodiny. Odsuzoval přehnané pojetí obce jako jednotného celku.¹⁰⁹

4.2 Dobré a špatné formy vlády

Názor o naprosté jednotě státu a všech občanů, vyslovený Platónem je naprosto vzdálen od názoru Aristotela. Ten považuje realizaci takového požadavku za nešťastnou, neboť by znamenala závažné ochuzení obce o individualitu. Aristotelés říká, že různorodost vloh i názorů je potřebná, neboť pouze jejím spojením dosáhneme harmonie a dobrého života občanů.

Další kontrast můžeme nalézt v řešení otázky, do rukou koho bude politická moc soustředěna. U Platóna ve spise Ústava jsou tomu filosofové, kteří jsou obdařeni neomezenou mocí, plní funkci zákonodárce a vládce v jedné osobě. Později v zákonech Platón svou první koncepci „neomylných filosofů“ přehodnotí a ustoupí od této podoby „umírněné diktatury“. Ačkoli skupina vládců zprvu disponovala neomezenou mocí, nebylo možné, aby tak činili ve prospěch sebe samých, byla zde patrná určitá forma „přirozeného“ zákona, který měl být ukryt v každém z nich, idea dobra. Ta zajišťovala, že vykonávání vlády se dělo ve jménu blaha obce.¹¹⁰

Platón požaduje, aby stát vykonával důslednou kontrolu nad vším (majetkem, manželstvím i rodinou). Aristotelés se vyslovuje proti této teorii a přiznává státu jen určité právo kontroly a regulace. Ačkoli si byl Aristotelés více než vědom, že obec musí mít svou vládnoucí složku, snažil se nalézt vhodný kompromis mezi královskou vládou, kde mohou řídit stát lidé doživotně na základě svých jedinečných schopností a ústavní demokracií, ke které patří střídání politicky kvalifikovaných občanů ve vládnoucích úřadech.

¹⁰⁹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 15-16.

¹¹⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 20.

Jeho ideálem je vláda nejschopnějších bez rozdílu majetkového. I chudý jedinec, pokud má potřebné schopnosti, se může podílet na správě obce. Zde můžeme vidět další odlišnost oproti Platónovi, neboť ten obsazoval uchazeče do funkcí v úřadech dle majetku i osobních vlastností.¹¹¹

„Všichni lidé jako bratři,“ Platónova „první obec“ následuje zmíněné přísloví. Platón jaksí zaslepen touhou po vlastním pojetí ideálu spravedlnosti a dobra obce, ruší soukromé vlastnictví v určitých třídách společnosti, čímž se zásadně odklání od politických myšlenek Aristotelových.¹¹²

„Vždyť rovnost majetků sama o sobě nezajišťuje dobrý život.“ pronáší ve svém spisu Aristotelés.¹¹³ Jeho výrok lze považovat za reakci na Platónovy návrhy kolektivistických opatření předložených v „první obci“ Ústavě.

V případě odstranění rodiny a společného majetku by přišly problémy zejména ve vztazích obyvatelstva jako nemorální činy podvody a vraždy, vysvětluje Aristotelés. Hodnoty jako osobní velkorysost a štědrost by byly potlačeny. To však neznamená, že by Aristotelés majetkové poměry svých občanů zcela přehlížel a nechal je volně plynout. Soukromé vlastnictví podporuje, ale jen do „přirozené“ míry. Odmítá samoučelné hromadění majetku, které neslouží k uspokojení základních potřeb. Podle jeho přesvědčení skutečné bohatství spočívá v dostatku prostředků k dobrému životu. Společně se zachováním soukromého majetku v koncepci Aristotela můžeme hovořit o střední vrstvě obyvatelstva, která se vyznačuje vlastnictvím mírných statků. Aristotelés viděl cestu k posílení soudržnosti obce ve výchově a relevantních zákonných ustanoveních.¹¹⁴

Nakonec v pojednání o své „druhé obci“ v Zákonech. Platón nastolil obecně platná pravidla, která omezila moc vládce, čímž se tak zdánlivě přiblížil

¹¹¹ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. s. 21.

¹¹² HAVLÍČEK, Aleš. *Platónova Ústava a Zákony. Sborník příspěvků z platónského symposia* (4. 4 -5. 4. 1997). 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-88-7. s. 72-73.

¹¹³ ARISTOTELÉS. *Politika2*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 15.

¹¹⁴ ARISTOTELÉS. *Politika2*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 15-17.

k názoru Aristotela, který shledával zákony za nutnost, má-li se ubírat stát správným směrem. Platónův nový koncept obce zmiňuje existenci politických institucí, do nichž se volí členové losem a doba úřadování je přesně stanovena.

Obdobně pak Aristotelova ideální politeia má lidový sněm, do kterého jsou úředníci jmenováni, oligarchicky i demokraticky. Aristotelova představa o ideálním zřízení se měnila. De facto nestanovil konkrétní podobu politei už jen proto, že existuje mnoho způsobů kombinace oligarchie s demokracií. Aristotelés vyslovil názor, že lepší ústavou bývá ta, v které jsou obsaženy prvky většího počtu zřízení, oligarchie, demokracie i aristokracie. Z těchto variant upřednostňuje prvek demokratické formy, při kterém všichni občané mají právo volit úředníky a posuzovat jejich činnost. Dále pak aristokratický prvek, v tom, že pro zastávání úřadů se vyžaduje potřebná kvalifikace.¹¹⁵

Platónův způsob obsazování úřadů, navrhovaný v Zákonech není možné ztotožnit s Aristotelovým pojetím. Na jedné straně zde nalézáme výrazný demokratický prvek ve vybírání některých úředníků losem, na straně druhé složitý systém voleb do mnoha úřadů, jasně preferuje zájmy vrstev zámožných. Což také potvrzuje fakt, že účast na jednání sněmu je povinná pouze pro majetnější občany.

Politické zřízení Platónovy spravedlivé obce, jak je definováno v Zákonech je určitou kombinací demokratických a oligarchických prvků. Oligarchií v tom smyslu, že vládne méně početná skupina zámožných občanů. Není zde akcent na mravní a odbornou kvalifikaci vládců, tudíž nehovoříme zde již o aristokracii, kterou Platón dříve propagoval jako nejlepší druh vlády. Aristotelés se v tomto bodě s Platónem zásadně rozchází. Odmítá návrh zmíněného druhu vlády, z jasného důvodu, jelikož nebere v potaz moudrost a odbornou kvalifikaci vládců.¹¹⁶

¹¹⁵ MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-69-0. s. 98.

¹¹⁶ HAVLÍČEK, Aleš. *Platónova Ústava a Zákony. Sborník příspěvků z platónského symposia* (4. 4 -5. 4. 1997). 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-88-7. s. 84-87.

Tehdejší athénskou demokracii, vládu nemajetných a nevzdělaných občanů, Platón neuznával a zval vládou nevzdělané lůzy, jež se vyznačuje bezbřehou svobodou, která vede k nastolení moci „velkého“ vládce. Odmítavě se k soudobé athénské demokracii stavěl i Aristotelés. Jeho kritika směřovala na období za vlády Perikla, kdy byla tendence politiků nadbíhat přáním širokých lidových vrstev a výmysly a přání voličů začaly být stavěny nad zákony. Z popsaného důvodu Aristotelés lpí na požadavku, aby se přihlíželo při obsazování jedinců do úřadů k jejich morálním a odborným předpokladům.¹¹⁷

4.3 Stratifikace společnosti

Aristotelův nejlepší stát má třídy vládnoucích, ovládaných i zaměstnaných pracemi řemeslnými, polními a obchodem, zrovna jako stát Platónův. Avšak oba své společenství klasifikují z odlišných pohledů.

Platón člení společnost hierarchicky podle rozdílných vloh jedinců do třech tříd: vládci, strážci, dělnictvo. Každá z tříd má odlišná politická postavení. Je zde patrná společenská nerovnost, avšak rovnost šancí, jelikož ve výjimečných případech může být jedinec přemístěn z třídy nižší do vyšší či naopak a změnit tak svůj sociální status.¹¹⁸

V rámci návrhu „obce druhé“ hovoří Platón o tom, že obec bude tvořit několik tisíc rodin vlastnicích spravedlivě rozdělenou půdu. Občané by byli rozděleni do čtyř tříd podle majetku, jehož růst by se toleroval do dané hranice. Může se zdát, že s novými opatřeními se tak Platón přiblížil politickým myšlenkám svého žáka, není tomu zcela tak. Aristotelés nový návrh kritizuje.

¹¹⁷ ARISTOTELÉS. *Politika*2. 1.vyd. Praha: Oikoymenth, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 146.

¹¹⁸ HARE, R. M., BARNES, J., CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0363-3. s. 75.

Za problematické vidí udržet hromadění majetku v přesně vymezených mezích, neboť majetkové poměry se dle něho časem mění.¹¹⁹

Aristotelés dělí společenství obce do jednotek, které jsou vzájemně propojeny stejně jako živý organismus, tj. polis, ves a domácnost.

Aristotelés na rozdíl od Platóna vidí pevný základ společnosti v domácnosti. Uznává rodinu založenou na párovém manželství za základní společenskou i hospodářskou jednotku. Aristotelés lpěl na tradici existence domácnosti v řeckém životě a shledával ji jako základ a nutnost. Společně s domácností zachovává Aristotelés i soukromé vlastnictví, o kterém bylo pojednáno v předchozí kapitole. Podle jeho názoru při společném vlastnictví lidé nejsou schopni prožít takové pocity majetnictví a náklonnosti, jaké by chovali vůči svým ženám, dětem a statkům. Jinými slovy o společné se lidé méně starají než o své.

Další oblastí, ve které se mínění filosofů rozchází, je postavení a život třetího stavu obyvatelstva podaného v návrzích obcí Platóna. Aristotelés nesouhlasí se skutečností, že Platón přikládá značnou důležitost pouze dvěma nejvyšším stavům, vládcům a vojákům. Aristotelés shledává opomíjený nejpočetnější stav výrobců za důležitý. Jeho mínění o potřebě vymezení třetího stavu je založeno na obecné myšlence, se kterou se setkáváme při zkoumání jiných ústav. Aristotelés nepokládá za správné, aby svobodným lidem, kteří vykonávají činnosti potřebné pro polis, byla zcela odepřena účast na politickém životě. Platón ve své Ústavě veškeré rozhodování předává do rukou nejvyššího stavu vládců a prostý lid nemá na politické poměry žádný vliv.¹²⁰

Oba filosofové, pod vlivem své doby, nepovažují za občany ženy, cizince a otroky. Instituce otroctví je zachována u obou myslitelů. Hájí přirozené otroctví, které vzniká na základě toho, že určití lidé nemají dostatek

¹¹⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*2. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 47.

¹²⁰ ARISTOTELÉS. *Politika*2. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-125-0. s. 12-25.

rozumových schopností potřebných ke svobodnému životu.¹²¹ Pro otroky je přirozené, aby plnili rozumné požadavky svých pánů. Problematika otroctví je v díle Aristotela popsána mnohem detailněji oproti Platónovi. Aristotelés rozlišuje otroky přirozené a dle zákona. Odmítá otroctví, které je stanoveno pouze „podle zákona“, čímž míní situaci, kdy mohou být lidé, kteří byli předurčení svými schopnostmi žít svobodný život uvrženi do otroctví.¹²²

¹²¹ PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0. s. 229.

¹²² ARISTOTELÉS. *Politika*1. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-92-5. s. 59-61.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala pojetím státu podle Platóna a Aristotela.

Snažila jsem se nastínit historicko-politický kontext starověkého Řecka, ve kterém oba myslitelé žili, vysvětlit pojem antické polis dnešnímu čtenáři a formulovat, jaké měla polis funkce a formy a v čem se lišila od státu, který známe dnes. Dále pak objasnit nejen rozdílnost koncepcí Platónovi „první obce“ podané v Ústavě a „druhé obce“ sepsané v díle Zákony, ale také je porovnat s dílem Aristotelovým.

Oba filosofové svým způsobem hledali stát, ve kterém by došlo k naplnění idejí dobra a spravedlnosti. Proto také navrhli svá vlastní ideální státní zřízení. V rámci svých koncepcí obcí hovořili nejen o způsobu vládnutí, dělbě moci a rozvrstvení společnosti, ale také o různých typech státních zřízení, které utřídili a specifikovali.

Dle mého subjektivního pohledu každý z filosofů psal svůj koncept z jiného důvodu. Platón chce vystihnout „ideální“ formu státu ačkoli ji později sám shledá „utopickou“. Aristotelés podává výrazněji nezaufatý popis politických jevů. Celkový tón Aristotelova díla je oproti Platónovu akademický, což si zdůvodňuji tím, že velkou část Politiky tvoří pracovní poznámky a přednášky. Aristotelovi dle mého názoru nešlo v první řadě o vytvoření dokonalé obce, ale o politickou skutečnost.

Platón se ve své „první obci“ převážně věnoval modelu ideální polis a neměl velký zájem o skutečné politické dění, naopak Aristotela více zajímala politická skutečnost, ve svém díle podává jednu z prvních politologických komparací té doby. U Aristotela se problematika reálného státu a jeho základních složek stala předmětem „komplexního“ teoretického zkoumání.

Aristotelés vysvětlil řadu základních pojmů a formuloval mnoho důležitých problémů souvisejících se státem a jeho politickým uspořádáním.

V souhrnu mohu dodat, že Aristotelova vlastní teorie by se tak vysoko nepovznesla, nebylo-li toho, že se přela s Platónovou naukou.

Díla řeckých myslitelů Platóna a Aristotela přinášejí nejen poučení o politickém vývoji lidstva a zrodu politologie jako vědní disciplíny a nejen této, ale i mnohé cenné podněty k řešení aktuálních problémů v různých oborech. Řecké zkušenosti s uspořádáním a správou státu jsou významným přínosem především pro dnešní politickou vědu i politickou filosofii. Aristotelovu teoretickému dílu je připsán mimořádný význam především proto, že se jedná o první dílo, v němž se problematika reálného státu a jeho základních složek stává předmětem „komplexního“ teoretického zkoumání. Aristotelés vysvětlil řadu základních pojmů a formuloval mnoho důležitých problémů souvisejících se státem a jeho politickým uspořádáním.

Platónova teorie o ideálním státu není koncipována jako dílo politologické, je spíše filosofii. Myslitel se zabývá idejí spravedlnosti a dobra, které pak aplikuje na svou obec. Již v době, kdy Platón navrhoval „svou první obec“, byl si vědom toho, že ji nelze v přesnosti uskutečnit v reálném světě. Neboť sám Platón se ve své Ústavě vyjádřil tak, že mu nešlo o uskutečnění „ideální“ obce. Věřil však, že poslouží jako jakýsi vzor, kterému se lze přiblížit.

Teorie státu, kterou lze u Aristotela nalézt, je o mnoho přesvědčivější než-li koncept Platóna. Sám Aristotelés připouští, že politická věda je věda nepřesná, neboť není schopna podat vysvětlení, jež by vedly k jistým předpovědím. Není možné zajistit bezchybné řešení určitého politického problému. Aristotelovi se podařilo ukázat, že v případě, kdy se politická věda aplikuje s ohledem na její meze, může poskytnout obecná poučení, jež jsou hodna naší pozornosti.

V průběhu četby a studia politicko-filosofických děl našich filosofů, se mi staly určité pasáže svým obsahem nezměrnou inspirací. Především část, kde Aristotelés odůvodňuje svůj výrazně negativní postoj vůči odstranění soukromého majetku a považuje rodinu za základní jednotku státu.

Na základě provedené komparace těchto dvou pojetí státu mohu určit, v čem se filosofové v rámci svých politických názorů lišili a naopak shodovali.

Filosofové se rozcházejí zejména ve svých přístupech k problematice státu. Pro Aristotelův přístup je specifický individualismus, oproti tomu Platón směřuje ke kolektivismu. „Všichni lidé jako bratři,“ hlásá Platón ve své „první obci“. Aristotelés vnímá individualitu a pluralitu názorů občanů jako přínos a nevěří, že by se člověk mohl oprostít od všeho individuálního (majetku, rodiny atd.) a zůstat jen občanem, vykonávajícím všechny povinnosti pouze ve jménu dobra státu. V koncepcích Aristotela a „první obcí“ Platóna jsou značné rozdíly. Později v Platónově „druhé obci“ se jejich filosoficko-politické názory přibližují. Platón, nejenže přiznává každému občanu majetek a rodinu, ale také uznává potřebnost psaných zákonů, čímž se posouvá k realističtějšímu pojetí.

Domnívám se, že ačkoli se filosofové v mnohém lišili a Aristotelés svého učitele ostře kritizoval, nedošlo k zcela odlišným závěrům. Oba filosofové se obrací de facto k vládcům či zákonodárcům, kteří činí důležitá politická rozhodnutí, než-li k obyčejným občanům. V závěru se shodují, že vláda elity vzdělaných a ctnostných mužů snáze prosazuje a chrání společné dobro více než kdokoliv jiný. Za důležitý postřeh obou filosofů pokládám, uvědomění si, že je málo těch, kteří mají schopnost politického umění.

Naši myslitelé svou klasifikací jednotlivých typů zřízení, i když každý za použití jiného přístupu, předznamenali vývoj politologie jako vědního oboru. U Platóna lze hovořit o analogii s vlastnostmi jedince a popis podstaty státního zřízení. Aristotelés třídí vládu dle toho, kdo vládne a ve prospěch koho. Společný je filosofům přístup úvah, že jednotlivé režimy v čase mění

svou podobu. Závěrem oba dochází k tezi, že pokud nelze zajistit, aby obci vládla elita, pak bude řešením zvolit stabilní a racionální zřízení založené na obecně platných zákonech.

Mnohé z prvků, které v rámci svých politických teorií antičtí myslitelé popsali, nalézám v nejrůznějších formách a kombinacích v našem reálném světě. „Je více druhů demokracie“, konstatoval už Aristotelés, ačkoli ještě nevěděl, že jednou bude též buržoazní demokracie, lidová demokracie, socialistická demokracie atd. a že všechny druhy demokracie, které znal se budou zahrnovat pod společné označení „otrokářská demokracie“. Platón de facto symbolickým způsobem vyložil, proč sebeplánovitěji a sebemoudřeji vymyšlený systém společenského uspořádání nemůže mít stálého trvání. Přesný výpočet páření, který zajistí ideální uspořádání polis, ztroskotá na své vlastní složitosti a umělosti. To je pravdivá výpověď o tom, co známe jako realitu lidského plánovaného hospodářství. I přesto, že se vymyslí dokonalý plán, v praxi existuje vždy možnost náhody a lidského selhání. V Platónově požadavku na vykonávání vlády a všech ostatních činností spravedlivě a bez ohledu na vlastní prospěch, mohu pozorovat instituci moderního úřednictva z povolání a ideál neúplatnosti úředníka. Platónův politický výklad nám může pomoci postavit náš veřejný život na jednoduchém, ale pevném základě jeho učení o hodnotách spravedlnosti, mravnosti a dobra.

Ačkoli politická filosofie Platónova a Aristotelova vznikla již ve starověkém Řecku, zhruba 300. let př. Kr, ovlivňuje uvažování o způsobech vládnutí do současnosti. Dodnes odkazujeme na tyto dva velké myslitele a hledáme v nich poučení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ABRAHAMOVÁ, J., BABIČKA, V. et. al. *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 1.vyd. VI. svazek [politeia]. Praha: Diderot, 1999. P-R, 482 s. ISBN 80-902555-8-2.

ARISTOTELÉS. *Athénská ústava*. 1.vyd. Praha: Arista, Baset, 2004. 173 s. ISBN 80- 86410-48-X.

ARISTOTELÉS. *Politika*. 2.vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 499 s. ISBN 80-86027-10-4.

ARISTOTELÉS. *Politika1*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 159 s. ISBN 80-86005-92-5.

ARISTOTELÉS. *Politika2*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. 231 s. ISBN 80-7298-125-0.

BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava*. 1.vyd. Praha: Pavel Dobrovský–Beta, 2007. 237 s. ISBN 978-80- 7306- 304-7.

BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. 791 s. ISBN 80-7298-055-6.

DURANT, Will. *Příběh filozofie*. 6.vyd. Praha: Pragma, 1961. 479 s. ISBN 80-7205-983-1.

GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. 119 s. ISBN 978-80-7298-445-9.

HARE, R. M., BARNES, J., CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1994. 315 s. ISBN 80-205-0363-3.

HAVLÍČEK, Aleš. *Platónova Ústava a Zákony. Sborník příspěvků z platónského symposia (4. 4 -5. 4. 1997)*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 203 s. ISBN 80-86005-88-7.

MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 199 s. ISBN 80-86005-69-0.

PLATÓN. *Ústava*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 359 s. ISBN 80-86005-28-3.

PLATÓN. *Ústava*. 4.vyd. Praha: Oikoymenh, 2005. 427 s. ISBN 80-7298-142-0.

PLATÓN. *Zákony*. 2.vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. 383 s. ISBN 80-86005-31-3.

ROBINSON, D., GROVES, J. *Platón*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. 178 s. ISBN 80-7178-639-X.

SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. 2.vyd. Brno: Atlantis, 1999. 188 s. ISBN 80-7108-184-1.

TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. 1.vyd. Praha: Orbis, 1963. 637 s.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Řecký zázrak*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2000. 528 s. ISBN 80-242-0403-7.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Pavla Karpíšková

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

Název práce: Platónovo a Aristotelovo pojetí státu

Rok: 2012

**Počet stran textu bez příloh: 46
a pramenů: 19**

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Novotný, Dr.